

K OTÁZKE ZMIEN TRIEDNEJ ŠTRUKTÚRY V ČESKOSLOVENSKU

FRANTIŠEK VARTÍK

Správnosť učenia o triedach a triednom boji, sformulovaného a všestranne rozvinutého klasikmi marxizmu-leninizmu, potvrdzuje sa a overuje praxou. Celé doterajšie dejiny dokazujú objektívnu pravdivosť tohto učenia, odhaľujúceho základné príčiny delenia sa spoločnosti na triedy, základ a funkciu triedneho boja v spoločenskom vývine. Marxisticko-leninské učenie, neustále sa obohacujúce a rozvíjajúce na podklade nových prínosov spoločenskej praxe, je základom revolučného pretvárania spoločnosti.

K. Marx hodnotiac svoj prínos v učení o triedach a triednom boji napísal: „... Môj prínos je len v tom, že som dokázal: 1. že jestvovanie tried je späté iba s určitými historickými fázami rozvoja výroby; 2. že triedny boj vedie nevyhnutne k diktatúre proletariátu; 3. že sama táto diktatúra je iba prechodom k zrušeniu všetkých tried a k beztriednej spoločnosti...“¹ Je pochopiteľné, že učenie osvetľujúce cestu pracujúcim v ich boji, učenie odhaľujúce príčiny neľudského postavenia proletariátu za kapitalizmu a dávajúce návod, ako odstrániť kapitalistický systém a vybudovať nový, vyvolalo a vyvoláva odpor a nenávisť vykorisťovateľských tried. Tieto triedy a ich ideológovia sa všemožne usilujú zahaliť príčiny rozdelenia spoločnosti na triedy (vzťah k výrobným prostriedkom), pokúšajú sa zastrieť základné triedne protirečenia medzi vykorisťovanými a vykorisťovateľmi.

Podstatný rozdiel medzi marxizmom a všetkými ostatnými učeniami o spoločnosti v minulosti aj v prítomnosti spočíva v tom, že je to učenie vedecké, odrážajúce objektívne zákony spoločenského vývinu. Poznanie objektívnych zákonov spoločenského života je obrovskou silou v rukách pracujúcich v ich revolučnom boji za nový spoločenský poriadok. Dnes viac ako 900 miliónov ľudí na našej zemi pod vedením komunistických a robotníckych strán riadiacich sa učením marxizmu-leninizmu uskutočňuje základnú premenu spoločenského zriadenia. Milióny pracujúcich v kapitalistických štátoch inšpirovaných týmto učením bojujú za revolučnú prestavbu svojich krajín.

Prechod od kapitalizmu k socializmu, t. j. prechod, v ktorom kapitalistický spôsob výroby založený na súkromnom vlastníctve výrobných prostriedkov a na vykorisťovaní sa nahradí socialistickým, spočívajúcim na spoločenskom vlastníctve výrobných prostriedkov a vylučujúcim možnosť vykorisťovania človeka človekom, nedeje sa hladko ani náhlým skokom, z jedného dňa na druhý. Táto kvalitatívna zmena sa uskutočňuje v priebehu celého historického obdobia — prechodného

¹ Marx K., Engels Fr., *O historickom materializme*, Pravda 1952, 43.

obdobia od kapitalizmu k socializmu. Základné premeny vo výrobných vzťahoch, uskutočňované v prechodnom období, spôsobujú zároveň základnú premenu triednej štruktúry spoločnosti.

Vybudovanie socializmu nevyhnutne vedie cez diktatúru proletariátu, čo vyplýva z historického poslania tejto triedy. Proletariát, na rozdiel od všetkých tried, berie do rúk politickú moc nie na zvečnenie svojho panstva, ale preto, aby sa navždy odstránili základy deliace spoločnosť na triedy. Formy a cesty, ktorými sa uskutočňujú základné premeny v prechodnom období, sú v rôznych krajinách rozličné, no podstata týchto zmien je v základe rovnaká. Ekonomiku prechodného obdobia charakterizuje mnohosektorovosť. Hlavné sektory sú socialistický, malo-výrobný a kapitalistický. Základné protirečenie, ktoré sa rieši v prechodnom období, je protirečenie medzi stále rastúcim socializmom a umierajúcim kapitalizmom. Na tomto základe existuje v prechodnom období triedny boj, ktorého formy a sám priebeh sa menia s meniacimi sa podmienkami. V. I. Lenin o prechodnom období napísal: „Teoreticky je nesporné, že medzi kapitalizmom a komunizmom je určité prechodné obdobie. Toto obdobie musí v sebe zlučovať črty alebo vlastnosti oboch týchto systémov spoločenského hospodárstva. Toto prechodné obdobie nemôže byť ničím iným ako obdobím boja medzi umierajúcim kapitalizmom a rodiacim sa komunizmom; alebo inými slovami: medzi porazeným, ale nezlikvidovaným kapitalizmom a rodiacim sa, ale ešte úplne slabým komunizmom.“² V prechodnom období sa vybojováva presadenie zákona záväzného súladu výrobných síl a výrobných vzťahov. Kvalitatívna zmena, ku ktorej v prechodnom období od kapitalizmu k socializmu dochádza, osvetľuje, prečo je tento proces taký obťažný a zložitý. Politická moc robotníckej triedy je rozhodujúcim nástrojom pre definitívnu porážku kapitalizmu a pre zorganizovanie a vybudovanie socializmu.

Sovietsky sväz ako prvá krajina nastúpil a víťazne zavŕšil výstavbu socializmu vo svojej krajine. Bohaté skúsenosti a poznatky získané v prechodnom období sa stali základom pre ďalšie rozvinutie marxistického učenia o budovaní socializmu, stali sa zdrojom poučenia pre všetky revolučné strany a pracujúcich celého sveta. Je zákonitým dôsledkom spoločenského vývinu, že dnes kráča po ceste výstavby socializmu celý rad krajín, ktoré sa odtrhli od imperialistickej sústavy.

Základné zmeny v triednej štruktúre a v spojitosti s tým široký okruh otázok súvisiacich s touto problematikou je dnes predmetom bezprostrednej spoločenskej praxe ľudovodemokratických krajín v Európe a v Ázii. Učenie klasikov marxizmu-leninizmu o triedach a triednom boji, odhaľujúce objektívne pôsobiace zákonitosti, bolo základom správnej politickej činnosti v boji proti kapitalizmu a pri budovaní socializmu. No neskôr (v období po víťazstve socializmu v Sovietskom sväze) prenikli v otázkach triedneho boja počas prechodného obdobia do teórie a v súvislosti s tým aj do praxe náhľady odporujúce objektívnym faktom skutočnosti, náhľady cudzie marxizmu. Ide predovšetkým o náhľad, že s rastom úspechov socializmu sa zákonite a trvale zostruje aj triedny boj, vzrastá počet a vplyv nepriateľov, a to aj po víťazstve socializmu. Tento náhľad vychádzajúci z nesprávneho, jednostranného a vytrhnutého hodnotenia určitých faktov spôsobil v oblasti teórie aj praxe vážne škody.

Zložitost úloh spoločenskej prestavby v prechodnom období, osobitosti vnútornej aj medzinárodnej situácie sa hlboko odrážajú vo formách a intenzite triedneho boja. Preto je potrebný konkrétny rozbor jednotlivých etáp prechodného obdobia.

² Lenin V. I., *O ekonomike a politike obdobia prechodu*, SVPL 1955, 135.

Ľudovodemokratické krajiny a medzi nimi aj Československo sa dnes nachádzajú v prechodnom období. Historické podmienky, za ktorých nastupovali tieto krajiny do prechodného obdobia, odlišovali sa od podmienok, za ktorých nastupoval na túto cestu Sovietsky sväz, čo sa prejavilo v určitých osobitostiach. Hlavné znaky prechodného obdobia v oblasti ekonomiky aj politiky sú pre všetky krajiny spoločné, no zároveň sa predpokladajú určité špecifické zvláštnosti, vyplývajúce z vnútorných osobitostí jednotlivých krajín a z podmienok, v ktorých sa prechod od kapitalizmu k socializmu uskutočňuje. Existencia socialistických (resp. socializmus budujúcich) krajín vytvára dnes osobitne priaznivé podmienky tak pre ich rozvoj a napredovanie, ako aj pre rast a rozvoj demokratického a socialistického hnutia na celom svete.

Ľudovodemokratické krajiny vstupovali do prechodného obdobia v podmienkach existencie a víťazstva Sovietskeho sväzu nad nemeckým a japonským fašizmom, za ktorých pod vedením proletariátu prerastala revolúcia v týchto krajinách z etapy protiimperialistickej, demokratickej do etapy socialistickej. Táto skutočnosť, ako aj nezištná pomoc a ochrana, ktorú poskytoval ľudovým demokraciám Sovietsky sväz, v mnohom uľahčila ich cestu, čo sa prejavilo v osobitých formách pretvárania jednotlivých stránok spoločenského života.

Základné revolučné premeny, ktoré sa u nás uskutočnili od oslobodenia, podstatne zmenili triednu štruktúru našej krajiny. Tieto zmeny nie sú ešte ukončené, ale naďalej prebiehajú. A tak súčasnú triednu štruktúru našej krajiny nemožno chápať nijako staticky, nemenne, ale v pohybe, v procese zmien, v akom sa celá naša spoločnosť nachádza. Ak uvedieme určité znaky, charakterizujúce súčasný stav v triednom zložení, treba v ňom vidieť napriek určitým stálym a upevňujúcim sa základným znakom iba určitý moment, určitú časť z procesu, ktorý ešte nebol ukončený, ktorý nezadržateľne napreduje a mení obraz celej spoločnosti.

*

Československá republika vstúpila do prechodného obdobia v osobitne priaznivých podmienkach vnútornej aj medzinárodnej situácie. Víťazný boj Sovietskeho sväzu podnietil v našej krajine, tak ako aj v rade ďalších krajín, porobených fašizmom, národnooslobodzovací boj, ktorý vyústil v ľudovodemokratickú revolúciu. Skutočnosť, ktorá významne ovplyvnila rozvíjanie triednych zápasov v ČSR, ako aj formy boja s jeho zvláštnosťami, bola cesta, akou revolučné premeny v ČSR začali, a podmienky, v akých sa rozvíjali. Boj proti nemeckému fašizmu bol nemysliteľný bez boja proti domácim predstaviteľom fašizmu a ich hospodárskym základom, spočívajúcich v monopoloch a veľkostatkoch. Tak ľudovodemokratická revolúcia už vo svojej prvej etape, aj keď bezprostredne nevytyčovala socialistické úlohy, za hegemonie proletariátu zasahovala významnú časť domácej veľkoburžoázie a veľkostatkárov, čím boli urobené významné kroky pre rozvíjanie revolúcie do etapy socialistickej. Rozpútaním otvoreného ozbrojeného boja proti fašizmu začalo u nás obdobie revolučného boja, ktorý v priebehu trvania menil svoju kvalitu. Národodemokratická etapa našej revolúcie vyznačujúca sa od začiatku svojím protiimperialistickým zameraním, začala za hegemonie proletariátu prerastať v etapu socialistickú.

V boji proti fašizmu komunistická strana organizovala široký front protifašistických demokratických síl, do ktorého sa popri robotníckej triede zapájalo roľníctvo, živnostníci, pracujúca inteligencia a časť buržoázie. Bolo by však mylné

z toho vyvodzovať, že celonárodný protifašistický boj nemal svoj sociálny, triedny obsah. Je skutočnosťou, že základné protirečenie buržoáznej spoločnosti, protirečenie medzi buržoáziou a proletariátom dočasne ustúpilo boju za národnú slobodu a štátnu nezávislosť, teda celonárodným záujmom. To, že komunistická strana organizovala čo najširší front pokrokových síl proti fašizmu, to, že do tohto boja sa zapájali príslušníci rozličných tried a sociálnych skupín, ešte neznamená, že tento boj nemal svoj triedny obsah. Fašizmus ako diktatúra najreakčnejších kruhov finančného kapitálu bezohľadne potláča proletariát a všetkých pracujúcich. Likviduje akékoľvek možnosti legálneho politického boja za ich záujmy. Proletariátu nie je ľahostajné, či vedie boj proti kapitalizmu v podmienkach buržoáznej demokracie alebo fašizmu. Taktiké proletariát nie je a nemôže byť ľahostajný k národnej slobode a štátnej nezávislosti svojej krajiny. To, že v boji proti nemeckému fašizmu a jeho domácej opore získaval proletariát podporu ďalších vrstiev národa, iba podčiarkuje vážnosť úlohy zvrhnutia fašizmu, ktorý postihoval okrem pracujúcich aj časť domácej buržoázie. Fašizmus hrozil nebezpečením postupnej národnej likvidácie našich národov. Boj proti fašizmu bol medzinárodnou úlohou proletariátu na celom svete a bolo by nesprávne vylučovať z tohto boja spojencov, čo aj dočasných a kolísajúcich, akým bola časť buržoázie.

Národnooslobodzovací zápas mal objektívne svoj triedny obsah, obsah demokratický, protiimperialistický, ktorý sa v daných podmienkach mohol dôsledne doviest do konca iba pod vedením proletariátu. A tak národnooslobodzovací boj proti fašizmu splynul s revolučným triednym bojom proletariátu a širokých ľudových mas, vedených komunistickou stranou. Kl. Gottwald v bezdrôtovej depeši ilegálnemu ÚV KSČ už v januári 1941 oznámil: „Naša línia v boji za národné oslobodenie českého národa ostáva rovnaká. Pritom stále jasnejšie vystupuje spojitosť národného a sociálneho oslobodenia, národného oslobodenia a socializmu.“³ Vyriešenie revolučných národných a demokratických úloh bolo súčasťou a nevyhnutným predstupňom riešenia socialistických premien samých a poskytovalo zvlášť priaznivé východisko pre revolučný boj proti kapitalistickému hospodárskemu zriadeniu. Problém triednych záujmov proletariátu a ich vzťah k národnooslobodzovaciemu boju výstižne rieši V. Široký v smerniciach pre domáci odboj, napísaných ilegálnemu ÚV KSS: „Pre nás — napísal V. Široký — otázka národnej slobody nie je vedľajšou vecou. A konečne tá okolnosť, že stojíme zoči-voči najkrvavejšiemu nepriateľovi, .. ktorý je našim národným a triednym nepriateľom súčasne — už ona teda vyžaduje, aby sme eventuálnu polovičatosť, pochybnosť a sklony k „čisto triednej politike“ radikálne odstránili. Lebo keď chce niekto hovoriť o čisto triednej politike, musí si uvedomiť, že *najtriednejšou politikou súčasnej doby je odvážna politika a organizácia celonárodného boja proti nášmu fašistickému nepriateľovi.*“⁴ (Podčiarkol F. V.)

Pritom treba zdôrazniť tú skutočnosť, že už v priebehu národnooslobodzovacieho boja sa dostávala do popredia otázka protirečenia medzi buržoáziou, zúčastňujúcou sa boja proti fašizmu, a medzi proletariátom. Prejavilo sa to v boji o vedenie národnooslobodzovacieho zápasu. Buržoázia sa usilovala dostať sa na čelo a podriaďiť ho svojim záujmom a tak si zabezpečiť rozhodujúce pozície v novovytvorenej republike. Už tu sa prejavil boj o budúci charakter Československej republiky. V tejto otázke sa stanovisko buržoázie, usilujúcej sa obnoviť predmníchovské pomery od základu, líšilo od stanoviska proletariátu a väčšiny pracujúcich. Predsta-

³ Gottwald Kl., *Spisy* 9, 46.

⁴ Široký V., *Za šťastné Slovensko v socialistickom Československu*, 54.

vitelia časti buržoázie, zapojenej do národnooslobodzovacieho boja, boli nútení v zá-
pase o vedenie národnooslobodzovacieho boja ustúpiť. Podmienky pre buržoáziu
boli osobitne nepriaznivé. Jej zrada roku 1938, ako aj kompromitovanie sa spolu-
prácou s nemeckým fašizmom nevzbudzovali dôveru a sympatie ľudu. Naproti tomu
sa nebývale upevnili pozície pracujúcich, medzi ktorými vzrastala autorita komu-
nistickej strany, ktorá od začiatku viedla a organizovala dôsledný boj proti fašistic-
kým okupantom. Tak v daných podmienkach sa buržoázia musela vzdať myšlienky
o podriadení boja ľudu svojim záujmom a musela sa uspokojiť so svojim zastúpen-
ím v národnooslobodzovacom boji. Pochopiteľne, že buržoázia sa svojich snáh
trvale nevzdala a pokiaľ mala možnosť, všemožne podväzovala rozpútanie ozbro-
jeného boja ľudu proti fašizmu, uvedomujúc si, aké nebezpečie z neho plynie pre
jej budúcnosť.

*

Porážka nemeckého fašizmu a oslobodenie našej republiky Sovietskou armádou,
jej prítomnosť na našom území bezprostredne po oslobodení, ako aj skutočnosť,
že národnooslobodzovací boj sa dial za hegemonie proletariátu, vedeného komu-
nistickou stranou, vytvorili osobitne priaznivú situáciu pre ďalší boj pracujúcich,
pre postupné uskutočňovanie základných spoločenských premien. Naproti tomu
porážka nemeckého fašizmu a jeho domácej opory v Československu vytvárala ne-
priaznivú a sťaženú situáciu pre buržoáziu.

Vychádzajúc z danej situácie, v ktorej ako najbližšia úloha a predpoklad ďal-
šieho revolučného vývinu bolo dôsledné uskutočnenie národnodemokratických revo-
lučných zmien, určovala komunistická strana svoj postoj voči iným triedam a so-
ciálnym skupinám. Vládna moc prešla v oslobodenej republike do rúk Národného
frontu Čechov a Slovákov. Orgány národnooslobodzovacieho boja, národné výbory,
stávali sa revolučnými orgánmi novej, ľudovej štátnej moci. „Zo stránky sociálnej
— povedal roku 1945 Kl. Gottwald — Národný front znamená blok robotníckej
triedy, roľníctva, drobnej mestskej buržoázie, inteligencie a tej časti demokratickej
buržoázie, ktorá spolu s nami chce uskutočňovať náš program Národného frontu.
Podľa toho určujeme svoj pomer k politickým skupinám.“⁵ Spoločný postup s pred-
staviteľmi buržoázie v Národnom fronte neznamenal, že protirečenia medzi buržo-
áziou a proletariátom sa zavrhlí, prípadne, že vývin pôjde cestou harmónie triednych
záujmov, vrastaním kapitalistov do socializmu. Triedny boj komunistická strana,
samozrejme, predpokladala, no taktika Národného frontu zaručovala, že tento boj
bude prebiehať vo formách výhodných pre robotnícku triedu a ostatných pracu-
júcich. Taktika Národného frontu zaručovala úspešné zapojenie najširších vrstiev
národa do rekonštrukcie a výstavby krajiny. V daných podmienkach taktika Ná-
rodného frontu bola najlepšou formou pre získanie pracujúcich do boja za ďalšie
prehlbovanie revolúcie, poskytovala dobrú možnosť pre odhalenie skutočnej tváre
a cieľov „odbojárskej“ buržoázie pred pracujúcimi, pred masami radových členov
buržoáziou ovládaných politických strán. Objektívna situácia poskytovala v danom
období možnosť rozvíjať ďalší revolučný vývin pokojnou cestou. A Národný front
poskytoval a zabezpečoval možnosť sústrediť všetky pokrokové sily v krajine, kto-
rých prevaha by vopred paralyzovala pokusy o zastavenie, prípadne zvrátenie vý-
vinu. Politiku, uskutočňovanú komunistickou stranou v tomto období, treba chápať

⁵ Gottwald Kl., *Spisy* 12, 23.

ako tvorivé uplatnenie a rozvinutie marxizmu na konkrétne podmienky revolučnej situácie.

Buržoázia a jej politickí predstavitelia si uvedomovali, že situácia, za ktorej vstupovali do Národného frontu, v ktorom od začiatku zaujímal komunistická strana vedúce postavenie ako predstaviteľka revolučných mas ľudu, nie je priaznivá pre otvorenú obhajobu vlastných triednych záujmov. Preto si zvolili osobitný postup na dosiahnutie svojich zámerov. Kryli sa revolučnými frázami, dali svoje podpisy pod Košický vládny program, významné opatrenia v prospech ľudu, ktoré sa museli od začiatku s nimi prebojovávať, vyhlasovali napokon za svoje zásluhy a pod. Poznajúc zmýšľanie ľudu ubezpečovali o svojom „kladnom“ a „priateľskom“ pomere voči Sovietskemu sväzu. V skutočnosti k takému postupu buržoáziu nútili revolučné podmienky po oslobodení, v ktorých svoje úzko triedne prot ľudové záujmy musela dôkladne skrývať, ak nechcela, aby ju postihol osud fašistickej, kolaborantskej buržoázie.

Vývin v Československu po oslobodení napredoval po ceste národnodemokratickej revolúcie, ktorá začala postupne prerastať v socialistickú. Prvé revolučné opatrenia v oblasti hospodárskej aj politickej boli namierené predovšetkým proti okupantom a ich domácej opore. Už v máji 1945 bol vydaný dekrét o dosadení národných správ na majetok Nemcov, Maďarov a domácich zradcov a kolaborantov. Týmto opatrením sa podlamovala nielen hospodárska moc zahraničného kapitálu, ale aj značnej časti domácej buržoázie. Prebojovávaním a dosadzovaním národných správ upevňovali sa pozície robotníckej triedy a pracujúcich v oslobodenej republike. Zavedenie národných správ bolo prvým, no rozhodujúcim krokom k uskutočneniu znárodnenia priemyslu.

Dôležitým revolučným opatrením po oslobodení bolo uskutočňovanie pozemkovej reformy, ktorá sa realizovala v troch etapách. Prvou bola konfiškácia pôdy Nemcov, Maďarov a domácich zradcov dekrétom č. 12/1945 Zb. Podľa tohto dekrétu sa skonfiškovalo 2 946 395 ha poľnohospodárskej a lesnej pôdy, z čoho prídelci a presídľenci dostali 1 192 952 ha poľnohospodárskej pôdy a 47 791 lesnej.⁶ Pozemková reforma bola namierená proti veľkostatkárskemu pozemkovému vlastníctvu. Jej dôsledné uskutočňovanie malo ďalekosiahly význam pre sociálne aj politické zmeny. Prevažnú väčšinu konfiškovanej poľnohospodárskej pôdy dostali poľnohospodárski robotníci, deputátnici, malí a strední roľníci. Tak vedľa likvidácie kapitalistických výrobných vzťahov v priemysle aj v poľnohospodárstve (príp. zbytkov feudalizmu) bolo vzhľadom na stupeň koncentrácie kapitálu v poľnohospodárstve potrebné pripustiť rast drobných výrobcov tovaru. Uskutočňovanie pozemkovej reformy pod vedením robotníckej triedy však znemožňovalo, aby z pozemkovej reformy vyrastali kulaci.

Dôsledné triedne hľadisko v prideľovaní pôdy upevnilo dôveru pracujúceho roľníctva k robotníckej triede a k ľudovodemokratickému zriadeniu. Pre upevnenie ľudovodemokratického zriadenia a pre ďalší revolučný vývin bolo významnou skutočnosťou to, že na časti skonfiškovanej pôdy, ktorá pripadla štátu, vytvárali sa štátne majetky.

Uskutočňovanie revolučných demokratických premien bolo potrebné prebojovávať so stále silnejúcim odporom predstaviteľov buržoázie. Odpor buržoázie a jej politických predstaviteľov vzrastal takou mierou, akou sa revolučné zásahy v hospodárskej a politickej oblasti prehlbovali. Tak už v národnodemokratickej etape dostáva sa do popredia protirečenie medzi buržoáziou na jednej strane a ro-

⁶ Porovnaj K o f á t k o J., *Pozemková reforma MIO*, 1949.

botníckou triedou s ostatnými pracujúcimi na strane druhej. Tak sa vnútorné protirečenie medzi pracujúcimi a kolaborantskou fašistickou buržoáziou a veľkostatkármi postupne rozširovalo na celú buržoáziu a statkárov. Vo vláde Národného frontu vznikla zložitá situácia, taktiež aj v národných výboroch. Triedny boj prebiehal aj vo vnútri týchto nových revolučných orgánov moci. Buržoázia sa snažila z pozícií, ktoré sa v oslobodenej republike nachádzali v jej rukách, zabrzdiť vývin revolúcie, podriaďiť si nové revolučné orgány a celý štátny aparát svojim záujmom a tak obnoviť predmníchovské pomery.

No ak daná situácia umožňovala maximálne zjednotenie pokrokových síl, s reakčnými to bolo práve naopak. Buržoázia v Národnom fronte v snahe získať ľud musela sa aspoň formálne distancovať od kolaborantskej. Kulactvo v tomto období bolo neutralizované. Za takýchto podmienok pokrokové sily zomknuté okolo robotníckej triedy pod vedením komunistickej strany postupne presadzovali a zabezpečovali revolučný vývin v Československu.

Napredovanie revolučného vývinu, rozširovanie dosiahnutých pozícií zvyšovali odpor vykorisťovateľských tried. Spôsob, akým predstavitelia buržoázie v Národnom fronte, v národných výboroch a inde znemožňovali realizovanie revolučných premien, bol maskovaný. Ochranu monopolistov, statkárov, kolaborantov, vyhlasovali za „humánnosť“, vystríhali pred „prenáhlením sa“, byrokratickými administratívnymi metódami sa usilovali oddialiť a znemožniť uskutočnenie konfiškácie atď. Buržoázni predstavitelia vo vláde a v národných výboroch sa formálne hlásili ku Košickému vládnemu programu, ktorý ľud požadoval dôsledne plniť. To značne sťažovalo buržoázii jej reakčnú činnosť. Bolo nedocenením za zásluhu komunistickej strany, že dokázala v danej situácii rozvíjajúceho sa triedneho boja uplatniť nové formy. Sama taktika Národného frontu poskytovala možnosť odhaľovať na konkrétnych faktoch buržoáziu pred ľudom, pred masami radových členov buržoázných politických strán. Komunistická strana využívala v boji proti buržoázii pozície v štátnom aparáte, nachádzajúce sa v jej rukách, pevne sa opierajúc o bezprostrednú podporu revolučných mas zdola. Strana zavčas odhaľovala úmysly a konanie buržoázných predstaviteľov, opierajúc sa o podporu ľudu, nútila ich k plneniu prijatých záväzkov. Skúsenosti z každodenného života, boje o uskutočňovanie pozemkovej reformy, národných správ, očisty atď. prinášali rast triedneho uvedomenia pracujúcich. V politickom živote sa stále viac vyhranňovali dve línie, buržoázna politika a politika komunistickej strany.

Národnodemokratická etapa našej revolúcie postupne prerastala do etapy socialistickej, čo prinášalo ďalšie prehľbovanie protirečenia medzi buržoáziou a robotníckou triedou, ktorá získavala na svoju stranu stále väčší počet pracujúcich, predovšetkým pracujúce roľníctvo. Buržoázia znemožňovala uskutočňovanie demokratických premien a jej odpor zosilnel, keď komunistická strana a odbory vytýčili požiadavku znárodnenia kľúčového priemyslu. Hoci s napredovaním revolúcie odpor buržoázie silnel, jej boj bol bojom ústupovým. Československý ľud sa jednotne postavil za požiadavku znárodnenia a pod vedením komunistickej strany zlomil odpor buržoázie, ktorá chcela znemožniť znárodnenie návrhmi na „pokusné“, príp. postupné opatrné uskutočňovanie znárodnenia. Opierajúc sa o podporu ľudu, presadili predstavitelia komunistickej strany vo vláde schválenie dekrétov o znárodnení, ktoré prezident podpísal 24. októbra 1945. Boj o znárodnenie sa skončil víťazstvom pracujúcich, buržoázia musela ustúpiť.

Znárodnením sa odňali z rúk buržoázie všetky banky a poisťovne a okolo 62 % všetkého priemyslu podľa počtu zamestnancov. Týmto zásahom boli v rozhodujú-

com úseku národného hospodárstva odstránené kapitalistické výrobné vzťahy. Znárodnený priemysel sa stal oporou ľudovodemokratického zriadenia a základom pre ďalšie revolučné pretváranie spoločnosti. Tak sa už v prvej etape ľudovodemokratickej revolúcie vedľa opatrení demokratického charakteru uskutočňujú premeny charakteru socialistického. Jednota robotníckej triedy s pracujúcimi miest a dedín, kovaná komunistickou stranou, bola v daných podmienkach zárukou úspešného zásahu priamo na korene kapitalistickej spoločnosti a panstva buržoázie.

Národný front ako blok rozličných tried a sociálnych skupín menil v spojitosti s vývinom ľudovodemokratickej revolúcie svoj obsah. Zásadný obrat v tomto smere zohralo znárodnenie. Triedny boj s buržoáziou sa rozpútava na všetkých úsekoch života hospodárskeho, politického a ideologického. Tak už na VIII. sjazde KSČ v marci 1946 Kl. Gottwald, vychádzajúc z uskutočnených zmien, charakterizoval Národný front ako zväzok robotníkov, roľníkov, živnostníkov a inteligencie, bez buržoázie. Sjazd poukázal na stále sa prehĺbujúce protirečenie medzi robotníckou triedou a buržoáziou zastúpenou v Národnom fronte. Strana si vytýčila na sjazde úlohu nedopustiť návrat moci do rúk buržoázie, rozširovať a upevňovať moc robotníckej triedy a ľudu.

V dôsledku zmenených podmienok mení sa aj spôsob triedneho boja robotníckej triedy s buržoáziou. Kl. Gottwald upozorňoval už vo svojom prejave 8. apríla 1945 na to, že pred stranou sa vynoruje nová úloha. Úloha „budovať, tvoriť, spravovať veci, súťažiť so skúseným nepriateľom... Z ilegálnej opozičnej práce treba sa preorientovať na ozajstnú vládnu prácu, na vládnu prácu v našom proletárskom, plebejskom zmysle“.⁷ Robotnícka trieda vo zväzku s pracujúcimi miest a dedín uskutočňovala revolučné zmeny, preberala a upevňovala svoju moc. Revolučný vývin bol spojený s prekonávaním a potlačovaním odporu buržoázie. Proti všetkým pokusom buržoázie o rozvrat v hospodárskom a verejnom živote, proti pokusom o zachovanie kapitalizmu, pracujúci museli dokázať, že sú schopní bez buržoázie a proti nej viesť a spravovať republiku. Buržoázia sa zvlášť zameriavala na tie úseky hospodárskeho života, ktoré mohla zo svojich pozícií osobitne ohroziť. Predovšetkým jej išlo o zmarenie výroby, rozvrat obchodu a zásobovania. No komunistická strana včas prehliadla úmysl buržoázie a viedla pracujúcich k splneniu úloh, spojených s budovaním novej republiky. Preto aj štrajky v tomto období boli iba krátke a protestné. Nimi pracujúci potvrdzovali svoju jednotu a oddanosť ľudovodemokratickému zriadeniu. V hospodárskom živote sa triedny boj sústreďoval na obnovenie a zabezpečenie výroby, na prekonanie odporu, ktorý tomuto kladla buržoázia. Vážna situácia sa vytvorila na Slovensku, kde skoro po oslobodení začala ľudácka reakcia prenikať prostredníctvom Demokratickej strany na dôležité miesta v hospodárskom a politickom živote. Reakčné živly zosilňovali svoj nápor a využívali všetky povojnové ťažkosti pre boj proti ľudovodemokratickému zriadeniu.

V politickej oblasti prebiehal boj v neustálom zosilňovaní sa náporu predstaviteľov buržoázie proti upevňujúcej sa moci ľudu. Odliv revolučnej vlny, s ktorým počítali predstavitelia buržoázie, keď vstupovali do vlády Národného frontu, aby zo svojich pozícií v Národnom fronte dosiahli zvrátenie ľudovej demokracie ku kapitalizmu — neprichádzal. Naopak. Revolúcia pokračovala, moc ľudu sa upevňovala a buržoázia bola stále vo väčšej miere vytláčaná zo svojich pozícií. Komunistická strana vedela plne využiť priaznivé historické podmienky. Otázka upevnenia moci ľudu a ďalšieho revolučného napredovania bola predovšetkým otázkou zväzku robotníckej triedy s pracujúcim roľníctvom. Skutočnosť, že už v prvej etape vývinu

⁷ Gottwald Kl., *Spisy* 12, SVPL, 27.

ľudovodemokratickej revolúcie sa prebojovali popri demokratických opatreniach postupne zásahy socialistického charakteru, ako aj celkové priaznivé vnútorné a medzinárodné podmienky umožnili, že vo vzťahu robotníckej triedy voči jednotlivým vrstvám roľníctva sa prejavujú určité osobitné črty. Dôsledné prebojovávanie demokratických opatrení komunistickou stranou, predovšetkým pozemkovej reformy, získavalo pre robotnícku triedu nielen malého, ale aj stredného roľníka. V priaznivých podmienkach, v ktorých sa vyvíjala naša revolúcia, bolo možné, že v politike voči roľníctvu nebola nevyhnutná etapa neutralizácie stredného roľníka. Prerastanie revolúcie z etapy národnodemokratickej do socialistickej sa uskutočňovalo pri spojení robotníckej triedy s malým a stredným roľníctvom, za podpory ostatných pracujúcich v boji proti ich spoločnému nepriateľovi — proti buržoázii a statkárom. Voči kulalectvu sa uskutočňovala politika nasledovne: Do boja proti fašizmu v období národnooslobodzovacieho zápasu sa priberalo roľníctvo ako celok, teda aj kulalectvo. Po oslobodení v boji proti veľkostatkárom a veľkoburžoázii sa vplyv kulalectva znižuje prideľovaním pôdy bezzemkom, malým a stredným roľníkom, cenovou politikou, zakladaním strojových družstiev a pod. Tak v období boja proti veľkostatkárom a s fašizmom spätéj buržoázii prevláda voči kulalectvu predovšetkým politika neutralizácie, čím sa zabrzdil proces vytvorenia jednotného frontu buržoázie. Prerastanie revolúcie spôsobovalo pohyb jednotlivých tried. V zostávajúcom sa triednom boji robotníkov a pracujúceho roľníctva proti buržoázii nastupujú zhruba od polovice roku 1947 v politike strany voči kulalectvu prvky obmedzovania a zatlačania. Uskutočňovanie pozemkovej reformy z dôsledného triedneho hľadiska, ako aj hospodárska pomoc pracujúcim roľníkom v značnej miere zmenšili vplyv kulalectva a upevňovali vzťah robotníkov s pracujúcimi roľníkmi. Kulalectvo sa dostávalo postupne do izolácie.

V ideologickej oblasti prebieha zložitý proces prekonávania jednak pozostatkov fašistickej ideológie a zároveň boj proti rozličným druhom oportunistických a sociálnodemokratických náhľadov, zanášaných do nás.

Nakoľko získavala politika komunistickej strany podporu pracujúcich nás a osobitne pracujúceho roľníctva, ukázali voľby roku 1946, z ktorých vyšla víťazná komunistická strana, keď obdržala 38 % všetkých hlasov. Pod vedením komunistickej strany napredoval revolučný vývin v Československu nezadržateľne dopredu. Hospodárske a politické pozície, ktoré sa nachádzali v tomto období v rukách pracujúcich, stali sa východiskom pre ďalšie zásahy proti kapitalizmu. Robotnícka trieda upevňovala a rozširovala svoju hegemoniu v Národnom fronte. Buržoázia bola zatlačaná na všetkých úsekoch, postupne trátila pozíciu za pozíciou. Robotnícka trieda, postupujúca vo zväzku s pracujúcimi miest a dedín využila rozhodujúce pozície v štátnom aparáte a v priemysle, prikrčila k riadeniu celého národného hospodárstva. V tomto smere zohralo historickú úlohu presadenie Dvojročného hospodárskeho plánu na roky 1947—1948. Reálnou oporou pre splnenie Dvojročného plánu bol znárodnený sektor a pracovné úsilie robotníckej triedy. „Až potom — povedal Kl. Gottwald — keď sa vykonala prenikavá zmena v štruktúre nášho národného hospodárstva, keď rozhodujúce pozície v ňom prešli z rúk jednotlivcov do rúk celku, až potom sa mohlo prikrčiť k reálnemu plánovaniu hospodárskeho života. V tomto zmysle je návrh zákona o Dvojročnom hospodárskom pláne dieťaťom znárodnenia a po dekrétoch o znárodnení predstavuje najzávažnejšie dielo, na ktoré sme sa v oslobodenej republike podujali.“⁸ Samozrejme, plán vytyčoval úlohy aj sektoru súkromnému, ktorý činil okolo 22 %, no v niektorých od-

⁸ Gottwald Kl., 1946—1948 I, Pravda, Bratislava, 102.

vetviach, napr. odevného, drevospracujúceho priemyslu, dosahoval vyše 50 %. Podobne v potravinárskom priemysle. V stavebníctve tvoril súkromný sektor okolo 87 %. O tieto pozície sa buržoázia opierala v boji proti ľudovodemokratickému zriadeniu. Ony, spolu so zahraničným kapitálom, boli jej oporou v boji proti splneniu úloh, vytýčených v dvojročnom pláne.

Na základe revolučných premien v hospodárskom a politickom živote po oslobodení vstupuje Československo do prechodného obdobia už v priebehu prvej etapy ľudovodemokratickej revolúcie v rokoch 1945—1948. *Prechodné obdobie od kapitalizmu k socializmu začína v Československu v procese prerastania revolúcie z etapy národnodemokratickej do socialistickej, keď v oblasti hospodárskej prechádzali kľúčové pozície z rúk kapitalistov do rúk ľudu a keď revolučná diktatúra robotníkov a roľníkov priberala stále viac prvky diktatúry proletariátu.* Okrem opatrení národnodemokratického charakteru uskutočnilo sa už v prvej etape vývinu ľudovodemokratického zriadenia znárodnenie kľúčového priemyslu, nerastného bohatstva a peňažníctva. Takto vznikol znárodnený socialistický sektor, ktorý sa stal oporou ľudovodemokratického zriadenia a pracujúcich v ich ďalšom zápase s kapitalizmom. Vytvorením znárodneného sektora vznikla v oblasti hospodárskej situácia charakterizujúca prechodné obdobie od kapitalizmu k socializmu, t. j. mnohosektorovosť. V súvislosti so zmenami v ekonomike prebiehali aj zodpovedajúce zmeny v triednej štruktúre. Už v období do roku 1948 bola vážne zasiahnutá veľkoburžoázia, monopolistický a finančný kapitál, ktorého hlavné pozície prešli do rúk ľudu, čím v rozhodujúcom úseku národného hospodárstva kapitalistické výrobné vzťahy boli nahradené socialistickými. Pozemkové reformy do roku 1948 v značnej miere likvidovali veľkostatkárske vlastníctvo pôdy, ktorá prešla do rúk bezzemkov a pracujúcich roľníkov, pričom značná časť pôdy prešla do rúk ľudovodemokratického štátu. Na základe týchto zmien sa začala meniť aj sama robotnícka trieda.

Hegemónia robotníckej triedy vo vláde Národného frontu, ako aj to, že veľká časť robotníkov sa vymanila spod kapitalistického vykorisťovania, keď výrobné prostriedky kľúčového priemyslu urobila majetkom ľudu, stáva sa postupne triedou vládnucou v hospodárskej aj politickej oblasti. Poľnohospodárski robotníci, malí a strední roľníci dostali veľkostatkársku pôdu a tak sa postupne začalo meniť aj ich postavenie. Veľkostatkár aj kulak strácal svoj vplyv. Robotnícka trieda upevňovala vzťahy s malým a stredným roľníkom, prehovovala jeho požiadavky, pomáhala im zbavovať sa statkárskeho a postupne aj kulackého vykorisťovania. No tieto zmeny boli v začiatkoch. Ďalší vývin týchto zmien, ako aj osud vytvoreného znárodneného sektora záviseli od ďalšieho vývinu revolúcie. Mocenské orgány, nachádzajúce sa v rukách ľudu, zohrávali v tomto období významnú úlohu. Opierajúc sa o podporu revolučných mas, prekonávali odpor zvrhovaných vykorisťovateľov, zapájali a organizovali ľud do aktívnej budovateľskej práce. Pod vedením komunistickej strany prehlbovala sa revolúcia na základe stále silnejšej jednoty ľudu, ktorej chrbtovou kosťou bol vzťah robotníckej triedy s pracujúcim roľníctvom.

Sektory kapitalistický, socialistický a malovýrobný, ktoré vidíme v prvej etape vývinu ľudovodemokratického zriadenia, boli reprezentované aj im zodpovedajúcimi triedami, a to buržoáziou, robotníckou triedou a maloburžoáziou. Kapitalistický sektor mal v prvej etape vývinu ľudovej demokracie pozície v priemysle, v obchode a v poľnohospodárstve. Malovýroba zahrnovala hospodárstvo pracujúceho roľníctva a remeselníkov.

Sektory, existujúce v prechodnom období, nie sú voči sebe ľahostajné a ich

vzájomný vzťah sa odráža aj v pomere jednotlivých tried. Robotnícka trieda postupovala vo zväzku s pracujúcim roľníctvom a za podpory ostatných pracujúcich upevňovala a rozširovala pozície socialistického sektora. Buržoázia sa ani jednej svojej pozície nevzdávala dobrovoľne. O každú zvädzala boj do poslednej chvíle.

Formy boja buržoázie sa postupne menili. Ako sme uviedli, bezprostredne po oslobodení, dúfajúc v možnosť získania pracujúcich mas na svoju stranu, hlásila sa buržoázia formálne ku Košickému vládnemu programu, „súhlasila“ s revolučnými zmenami, ale bojovala proti nim skryte. Postupne, keď videla, že program vlády, program národnej a demokratickej revolúcie získaval stále väčšiu podporu ľudu, uživa otvorenejšie formy boja. Robí nezahalené výpady proti ľudovodemokratickému zriadeniu, proti revolučným opatreniam. Buržoázne politické strany otvárajú dvere fašistickým, najreakčnejším elementom, ktoré sa touto cestou dostávajú do Národného frontu a do dôležitých orgánov hospodárskeho a politického života. V oblasti hospodárskej, využívajúc svoje pozície, sťahy a schopnosti, buržoázia sa usiluje znemožniť chod znárodneného priemyslu, ochromiť hospodársky život. Avšak revolučný tlak ľudu zdola, ako aj činnosť zložiek ľudovodemokratického štátneho aparátu a národných výborov, v ktorých sa rozhodujúce pozície nachádzali v rukách pracujúcich, zabezpečovali cestu pokojného prerastania národnej a demokratickej revolúcie v revolúciu socialistickú.

Ak hovoríme o pokojnom prerastaní revolúcie, tak tým treba rozumieť skutočnosť, že neprišlo k ozbrojenému povstaniu a k občianskej vojne. No triedny boj v rokoch 1945—1948 sa zostroval, a to takou mierou, ako naša revolúcia prerastala z etapy národnodemokratickej do socialistickej. Napriek neustále silnejúcim pozíciám robotníckej triedy sa buržoázia nevzdávala. Využívala všetky svoje možné prostriedky a úskoky, aby sa konečná otázka „kto z koho“ rozhodla v jej prospech. Budovateľská politika komunistickej strany získavala stále väčšiu podporu ľudu a tak socialistický znárodnený sektor stále silnel a postupne vytlačal sektor kapitalistický.

Uskutočňovanie revolučných premien takouto cestou bolo umožnené osobitne priaznivými podmienkami vnútornými aj medzinárodnými pre sily pokroku. V priaznivých historických podmienkach komunistickej strana dokázala uplatniť nové, daným úlohám najzodpovedajúcejšie formy vedenia pracujúcich v boji proti buržoázii. V triednych zápasoch využívala komunistickej strana aj parlament, usilujúc sa ho premeniť na orgán vôle ľudu.

Československo bolo vďaka Sovietskemu sväzu ušetrené po nastúpení novej cesty vývinu zahraničnej intervencie a občianskej vojny. A tak vstupovalo do prechodného obdobia bez príznakov čo len dočasného ústupu. Naopak, nástup do prechodného obdobia sa uskutočňoval v procese rozvíjania revolúcie pokojnou cestou z etapy národnodemokratickej do socialistickej.

Národnodemokratická etapa našej revolúcie poskytovala možnosť získať do boja proti buržoázii, proti kapitalizmu najširšie masy pracujúcich našich národov. Tieto možnosti videla komunistickej strana už na začiatku našej revolučnej cesty a dokázala ich svojou prezieravou politikou, organizátorskou a riadiacou činnosťou plne využiť a premeniť v skutočnosť. Komunistickej strana vytýčila robotníckej triede úlohu stať sa vedúcou a uznávanou silou národa. „Dnes zápasíme s buržoáziou o dôveru národa. Súťažíme o to, kto bude viesť lepšie viesť a spravovať národné veci. Máme všetky vyhliadky, aby sme obstáli a zvíťazili v tomto boji. Strana má čistý štít, ľud ju videl ako stranu svoju, stranu obetavých bojovníkov.“⁹

⁹ Gottwald Kl., *Spisy* 12, SVPL, Bratislava, 17.

Boj proti zradcom národných záujmov, boj proti inonárodnej aj domácej skrom-promitovanej buržoázii, ktorá uvrhla naše národy do fašistického otroctva, bol ostrou zbraňou, ktorá zasahovala jedným úderom a v jednej osobe národného aj triedneho nepriateľa.

Klement Gottwald už 8. apríla 1945 o tom povedal: „Všeobecne presadený zákon o stíhaní zradcov a kolaborantov je veľmi ostrá zbraň, ktorou buržoázii môžeme odseknúť toľko výhonkov, že z nej ostane iba holý peň. To je vec triedneho boja proti buržoázii, a to boja vedeného pod zástavou štátnou a národnou, pod zástavou republiky.“¹⁰ V tomto smere uskutočňovala komunistická strana svoju činnosť a získala pre svoju politiku najširšie masy našich národov. Revolučné premeny demokratického charakteru prechádzali postupne v zásady a opatrenia socialistické. V procese týchto premien ukoval sa pevný zväzok robotníckej triedy a pracujúceho roľníctva, ktorý bol základom zväzku pracujúcich miest a dedín v národnom fronte.

Buržoázia po oslobodení stratila svoje pozície v oblasti hospodárskej aj politickej a dostávala sa postupne do izolácie. Protiľudová politika buržoázie vystupovala stále viac na povrch a tak buržoázia, ktorá sa po oslobodení pokúšala zvieť ľud demokratickými frázami, zahadzuje svoju masku. V spojení s najreakčnejšími domácimi i zahraničnými živlami organizuje sabotáže a diverzantské akcie a pokúša sa kontrarevolučným protištátnym sprisahaním zvrátiť vývin v ČSR. Zrážka síl, ku ktorej došlo vo februári, ukázala, že buržoázia bola izolovaná a osihotená. Kontrarevolučný pokus iba urýchlil proces vývinu našej revolúcie, ktorá v politickej oblasti februárovým víťazstvom pracujúcich nad buržoáziou definitívne zavrhla prerastanie z etapy národnodemokratickej do socialistickej.

Zmenami vo výrobných vzťahoch, ktoré sa uskutočnili do Februára 1948, začali sa premeny v triednej štruktúre ČSR. Po februárových udalostiach ČSR definitívne nastupuje cestu ďalšieho vývinu po línii socialistických premien, dokončujúc neuskutočnené opatrenia demokratického charakteru (pozemková reforma). Ľudová demokracia plní od Februára 1948 funkciu diktatúry proletariátu. Obrozený Národný front zostáva naďalej ako najzodpovedajúcejšia forma zväzku pracujúcich miest a dedín. Všetky jeho zložky uznávajú vedúcu úlohu komunistickej strany a zameriavajú svoju činnosť na zabezpečenie a splnenie úloh výstavby socializmu.

Po februárových udalostiach urýchlene napredujú zmeny vo výrobných vzťahoch. Znárodnením všetkého priemyslu do 50 zamestnancov neskôr aj pod 50, zoštátnením domáceho a zahraničného veľkoobchodu bola postupne zlikvidovaná trieda priemyselnej a obchodnej buržoázie.

Roku 1951 pracovalo prakticky už celých 100% zamestnancov v priemysle v socialistickom sektore.

Revíziou prvej pozemkovej reformy, ktorú predstavitelia buržoázie všemožne brzdili a znemožňovali, ako aj novou pozemkovou reformou, pri ktorej najvyššia povolená výmera pôdy bola 50 ha, v podstate boli zlikvidovaní veľkostatkári a statkári. Troma etapami pozemkovej reformy sa získalo temer 4,5 milióna ha všetkej pôdy, z čoho tetami polovicu prevažne poľnohospodárskej pôdy dostali do vlastníctva bezzemkovia a pracujúci roľníci. V dôsledku toho podstatne vzrástol celkový počet stredných roľníckych hospodárstiev. Stredný roľník sa stal ústrednou postavou na dedine. Na základe týchto revolučných premien stali sa robotnícka trieda a pracujúce roľníctvo dvoma hlavnými triedami prechodného obdobia. Buržoázia predstavovaná predovšetkým kulactvom sa stala vedľajšou druhoradou triedou. Vývin však

¹⁰ Gottwald Kl., *Spisy* 12, SVPL, Bratislava, 19.

nebol ani nie je týmito premenami ukončený. Predovšetkým vystupuje do popredia ako jedna z najvýznamnejších úloh pre výstavbu socializmu, úloha previesť na socialistický základ individuálne hospodáriace pracujúce roľníctvo. Pozemkovými reformami sa väčšina pôdy dostala do rúk individuálne hospodáriacich roľníkov. Malo-výroba sa stala úplne prevládajúcim a rozhodujúcim sektorom v poľnohospodárstve. Roku 1949 obhospodarovali poľnohospodárske závody s výmerou do 20 ha 71,4 % poľnohospodárskej pôdy.¹¹

Prechodné obdobie nevyhnutne smeruje k úplnému víťazstvu socialistických výrobných vzťahov v priemysle aj v poľnohospodárstve. No odstránenie mnohosekto-rovosti, t. j. kapitalistického a malovýrobného sektoru a vybudovanie jednotnej socia-listickej ekonomiky sa uskutočňuje rozličnými cestami. Zatiaľ čo sa kapitalistické výrobné vzťahy likvidovali cestou vyvlastnenia, prevedenie malovýroby a predovšet-kým pracujúceho roľníctva sa uskutočňuje na záseade dobrovoľnosti a presvedčania za všestrannej pomoci ľudovodemokratického štátu. Pracujúci roľníci prechádzajú za pomoci robotníckej triedy a socialistického priemyslu cestou vytvárania družstiev k socialistickému spôsobu výroby.

Na IX. sjazde Komunistickej strany ČSR, ktorý vytýčil generálnu líniu výstavby socializmu, Kl. Gottwald k otázke vybudovania socializmu povedal: „Musíme pre socializmus získať dedinu, malého a stredného roľníka a izolovať dedinského bo-háča... lebo tak stojí otázka: nebude u nás socializmus bez prechodu dediny k so-cializmu. A nebude u nás prechodu dediny k socializmu bez bloku, bez zväzku robot-níckej triedy so základnou masou drobných a stredných roľníkov.“¹² V zmysle tejto smernice uskutočňuje sa socializácia dediny v ČSR.

Pre výstavbu socializmu vytyčoval hlavné úlohy päťročný hospodársky plán na roky 1949—1953. V zákone o 5 RP sa v § 1 hovorí: 5 RP „bude dôležitým stupňom vo vývoji československej ľudovej demokracie k socializmu, najmä tým, že zosilí a upevní znarodnený priemysel a ďalej, že bude stupňovať mechanizáciu a elektri-fikáciu poľnohospodárstva a tak položí základy pre spoločensky pokročilejšie vý-robné formy v tomto hospodárskom úseku. Zvyšujúce kapitalistické prvky budú sa pritom všetkom postupne obmedzovať a vytlačovať zo všetkých odborov národného hospodárstva.“¹³ Pre úspešnú socialistickú výstavbu vytýčil IX. sjazd KSČ ako hlavnú úlohu plniť a splniť 5 RP vo všetkých úsekoch národného hospodárstva.

Nastolenie diktatúry proletariátu neznamená koniec triedneho boja, ale iba jeho pokračovanie v nových formách. Formy triedneho boja sa so zmenenou situá-ciou zmenili. Hlavná zmena vo vedení triedneho boja s buržoáziou, ktorá už vystu-povala zjavne v rokoch 1945—1948, plne sa rozvinúc po Februári 1948, spočíva v tom, že robotnícka trieda vo zväzku s pracujúcimi miest a dedín vedie boj proti buržoázii ako vládnuca trieda, používajúca v boji s vykorisťovateľmi orgány štátnej moci. Celý rad foriem triedneho boja proletariátu z obdobia, keď sa moc nachádzala v rukách buržoázie, po roku 1945 odpadol a bol vystriedaný novými. Buržoázia po stratení hospodárskych a politických pozícií zvolila pre boj proti ľudovodemokra-tickému zriadeniu zložitú a skrytú formy. Preniká do hospodárskych a štátnych orgá-nov ľudovodemokratického zriadenia a pokúša sa zvnútra rozkladať a brzdiť vý-stavbu socializmu. Pokúša sa po stratení mocenských pozícií v oblasti hospodárskej a politickej zachytiť sa v oblasti ideologickej, využívajúc konzervatívnosť prežitkov vo vedomí ľudí. Rozdúchavaním nacionalizmu a iných nepriateľských ideológií usi-

¹¹ Tamže, 39.

¹² Gottwald K., *Vpred k vybudovaniu socializmu v našej vlasti*, ÚV KSČ, 20.

¹³ *Základy prvej československej päťročnice*, MIO 1949, 127.

lujú sa rozbité triedy oslabiť a rozbiť jednotu našich národov. Prejavom triedneho boja sú aj pokusy agentov buržoázie preniknúť do vedenia komunistickej strany a odtiaľ zhubne pôsobiť na vec socializmu. Pokusy rozbiť zväzok robotníkov a roľníkov, boj proti vytváraniu jednotných roľníckych družstiev, sabotáž výroby, diverzantské a špiónážne podujatia, to všetko sú predovšetkým prejavy boja starého, odumierajúceho kapitalizmu proti socializmu. Zároveň však vzrastom a upevňovaním socializmu sa nevyhnutne zmenšuje základňa nepriateľských tried a ich zvyškov.

Ako sme uviedli, s vývinom revolúcie a upevňovaním moci pracujúcich dostávali sa do popredia štátne formy boja robotníckej triedy proti buržoázii. Ludovodemokratický štát a orgány ľudu zohrávajú rozhodujúcu úlohu v boji so zvyškami reakcie a s dedinskou buržoáziou. Avšak ľudovodemokratický štát nemá iba funkciu potláčateľskú. Pri výstavbe socializmu osobitne vystupuje do popredia hospodársko-organizačná a kultúrno-výchovná funkcia štátu. Komunistická strana vedie a vychováva pracujúcich k tomu, aby sa ochrana socialistického zriadenia, socialistického spoločenského vlastníctva stala vecou všetkých pracujúcich. Výchova k triednemu uvedomeniu, prevýchova pracujúcich v duchu socializmu je prvoradou úlohou politicko-výchovnej práce.

*

Ľudovodemokratické Československo dosiahlo významné úspechy pri budovaní socialistického zriadenia. Tak X. sjazd KSČ mohol konštatovať, že „socialistický sektor sa stal jedine panujúcim vo všetkých odvetviach s výnimkou pôdohospodárstva. V priemysle, v stavebníctve, v doprave, v obchode i peňažníctve bol kapitalistický sektor prakticky likvidovaný... Vybudovali sme neotrasiteľný základ pre socialistickú prestavbu nášho pôdohospodárstva... Na našich dedinách v srdciach a myšliach státisícov pracujúcich roľníkov pevne zapustili korene jednotné roľnícke družstvá“.¹⁴

Uskutočnené revolučné zmeny vo výrobných vzťahoch od základu menia triednu štruktúru našej spoločnosti. Vykorisťovateľská trieda fabrikantov a bankárov a trieda statkárov bola likvidovaná. Ostala posledná silne oslabená vykorisťovateľská trieda (resp. zvyšky triedy) na dedine, proti ktorej sa uplatňuje politika obmedzovania a zatlačovania. Proces premeny triednej štruktúry nie je ešte ukončený, no nezadržateľne napreduje k definitívnemu víťazstvu socialistických výrobných vzťahov.

Na rozdiel od minulosti hlavnými triedami v našej spoločnosti sú dnes trieda robotníkov a trieda pracujúceho roľníctva. Ako vedľajšia ostala ešte trieda dedinskej buržoázie — kulactvo, ekonomicky a početne podlomené. Základnými premenami prešla a prechádza inteligencia, ktorá ako spoločenská vrstva bola vždy úzko spätá s vládnucou triedou. Pribeh budovania socialistickej spoločnosti nevyhnutne vyžaduje výchovu novej inteligencie, triedne a ideologicky späté s robotníckou triedou. V súčasnom období trvá ešte proces výchovy novej inteligencie, a to predovšetkým z radov robotníckej a roľníckej mládeže a tiež prevýchovou inteligencie starej.

Zmeny v triednej štruktúre nenastali iba v tom, že bývalé vládnuce triedy kapitalistického Československa boli odstránené a na ich miesta nastúpili triedy iné, ale aj v tom, že samé tieto triedy prešli a prechádzajú dnes základnými premenami.

¹⁴ X. sjazd Komunistickej strany Československa, UV KSS, Bratislava, 18—19.

Robotnícka trieda sa v priebehu výstavby socializmu mení kvalitatívne aj kvantitatívne. Z proletariátu, z vykorisťovanej triedy kapitalistického zriadenia sa dnes stala vládnúca trieda, trieda robotnícka, ktorá urobila výrobné prostriedky vlastným všetkým ľuďom. Robotnícka trieda je vedúcou silou pri výstavbe socializmu. V dôsledku nebyválneho rastu techniky a mechanizácie zvýšila sa jej kultúrna a technická úroveň. Na dedine sa rady robotníckej triedy rozširujú o pracovníkov štátnych majetkov a strojnotraktorových staníc, ktorým pripadá významná úloha v socialistickej prestavbe poľnohospodárstva. Základné zmeny v postavení robotníckej triedy sa odrážajú aj vo vedomí jej príslušníkov. Robotnícka trieda je vedúcou silou pri formovaní našich nových socialistických národov. Táto skutočnosť sa prejavuje v neustálom utužovaní bratského zväzku našich národov v duchu proletárskeho internacionalizmu a socialistického vlastenectva. Od základu sa v porovnaní s minulosťou zmenil pomer k práci. V ľudovodemokratickom Československu sú výrobné prostriedky v rukách ľudu a ľud cíti zodpovednosť za osud republiky, cíti, že pracuje pre seba, pre spoločnosť. Toto je prameňom zlepšovateľského hnutia a socialistickeho súťaženia. V tomto spočíva nezdolateľný základ napredovania socialistickej spoločnosti.

Rast aktivity pracujúcich sa prejavil v rozvoji zlepšovateľského hnutia.

Socialistické výrobné vzťahy sú zároveň základom pre odstránenie prežitkov kapitalizmu z vedomia robotníckej triedy. Je potrebné vidieť, že robotnícka trieda okrem toho, že vyšla z kapitalizmu, jej zmyšľanie bolo poznačené týmto zriadením, bola rozšírená o neproletárske vrstvy, bývalých remeselníkov, živnostníkov a pod., ktorí priniesli so sebou svoju maloburžoáznu ideológiu. Ideologické pôsobenie na samu robotnícku triedu a jej triedne uvedomenie je teda jednou z najvážnejších úloh súčasnej politicko-výchovnej práce.

Robotnícka trieda vzrástla v nebyvalej miere aj kvantitatívne, len od roku 1948 vzrástol jej počet o 26 %. Vo zvýšenej miere vystupujú tieto zmeny na Slovensku. Roku 1955 bola priemyselná výroba na Slovensku 5,3 krát vyššia ako roku 1937. Výroba strojárská vzrástla viac ako desaťkrát v porovnaní s rokom 1937. Výroba elektriny 5,8 krát.¹⁵ Agrárna krajina, akou bolo Slovensko, za 10 rokov ľudovodemokratickeho zriadenia sa zmenila v zem s moderným vyspelým priemyslom. Počet zamestnaných v priemysle na Slovensku vzrástol v priebehu prvej päťročnice o 55 %.

Od základu sa zmenilo aj postavenie pracujúceho roľníctva. Predovšetkým v tom, že to už nie je roľníctvo vykorisťované statkármi a kapitalistami. Likvidáciou statkárov a uskutočnením pozemkovej reformy zmizli u nás deputátnici a bezzemkovia. Pracujúce roľníctvo je dnes druhou hlavnou triedou prechodného obdobia. Rozhodujúce pozície socialistického sektora a opatrenia ľudovodemokratickeho štátu spôsobujú, že dnes v poľnohospodárstve neprebíha proces diferenciacie roľníctva na dedinskú chudobu a kulactvo. Socializácia poľnohospodárstva, pomoc ľudovodemokratickeho štátu pracujúcemu roľníctvu, politika obmedzovania a zatlačovania kulactva proces diferenciacie viac-menej vylučujú. No uvedenými zmenami sa však nič nezmenilo na triedno-ekonomickej podstate pracujúceho roľníctva. Pracujúce individuálne hospodáriace roľníctvo je dnes hlavným predstaviteľom sektora tovarovej malovýroby, do ktorého patria aj remeselníci, nevykorisťujúci cudziu prácu, ktorých je u nás ešte okolo 30 000. No pracujúce roľníctvo sa v súčasnosti uberať cestou združstevňovania, cestou socializácie poľnohospodárstva, čím sa od základu mení z triedy malovýrobcov na triedu socialistickú s kolektívnym skupinovým vlastníctvom výrobných prostriedkov. Pracujúce roľníctvo nachádza sa teda v súčasnom

¹⁵ Tamže, 13.

období v procese kvalitatívnej premeny. Sektor malovýrobný sa pretvára na sektor socialistický. Združstevňovanie poľnohospodárstva napreduje, no nie je ešte zďaleka skončené. Ak v období IX. sjazdu KSČ socialistický sektor v poľnohospodárstve tvorili iba štátne majetky, jednotných roľníckych družstiev bolo vtedy iba 35, tak roku 1955 podiel jednotlivých sektorov v poľnohospodárstve na výmere poľnohospodárskej pôdy je: socialistický 42,5, kapitalistický 5,9, malovýrobný 51,6 %.

Štátne majetky obhospodarovali roku 1955 11 % z celkovej výmery.¹⁶ Vývin smeruje k úplnému združstevneniu, čo zároveň privedie nevyhnutnú likvidáciu kulactva ako triedy.¹⁷

Robotnícka trieda postupuje v úzkom spojení s pracujúcim roľníctvom, a to tak s družstevným, ako aj so súkromné hospodáriacim. Spojenectvo robotníckej triedy s pracujúcim roľníctvom je hlavnou zásadou diktatúry proletariátu, je zárukou úspešnej výstavby socializmu. Vzhľadom na rast a upevňovanie socialistického sektora v našom národnom hospodárstve poukázala celoštátna konferencia KSČ pri zachovaní politiky obmedzovania a zatlačania aj na možnosť individuálneho prijatia kulakov do jednotných roľníckych družstiev. Zväzok robotníckej triedy s pracujúcim roľníctvom je namierený proti kapitalizmu a jeho zbytkom. Zmyslom tohto zväzku je pretvorenie roľníctva v socialistickú triedu.

Základné premeny v postavení robotníkov, pracujúcich roľníkov a ostatných pracujúcich odrážajú sa aj v oblasti spoločenského vedomia. S likvidáciou statkárov a kapitalistov, s obmedzovaním kulakov, rastom socialistickej hospodárskej sústavy a prevýchovou pracujúcich v duchu socializmu postupne narastá a upevňuje sa morálno-politická jednota československého ľudu.

Uskutočnené zmeny vo výrobných vzťahoch, ako aj tie, ktoré v súčasnom období prebiehajú, realizujú sa v triednom boji. Nemožno dnes mechanicky prenášať odsúdenie zostrovania sa triedneho boja do našich podmienok ani prehodnocovať z takéhoto hľadiska náš minulý vývin. Triedny boj vzniká v dôsledku určitých konkrétnych materiálnych podmienok. Jeho formy a intenzita v prechodnom období závisia od mnohých faktorov. Predovšetkým od charakteru uskutočňovaných zmien a od pozícií, aké v danej situácii jednotlivé triedy zaujímajú. Tak je nesporné, že triedny boj sa u nás v prvej etape vývinu ľudovej demokracie v rokoch 1945—1948 zostroval tak na úseku hospodárskom, ako aj politickom a ideologickom. Po Februári prichádzalo na jednotlivých úsekoch k vyostreniu, podľa konkrétnych zmien, ktoré sa uskutočňovali. Začiatok združstevňovania priniesol boj kulakov, ktorí do toho obdobia boli v prevažnej miere neutralizovaní. V dnešnej situácii v súvislosti s medzinárodnými podmienkami zintenzívnel boj na úseku ideologickom. Tak okrem skutočnosti, že sa v priebehu výstavby socializmu neustále zužuje sociálna základňa nepriateľských tried a v súvislosti s tým aj znižuje ich vplyv a význam, existuje zároveň objektívna možnosť vplyvom určitých subjektívnych a objektívnych faktorov pre zostroenie triedneho boja na jednotlivých úsekoch spoločenského života.

V. I. Lenin poukázal na hlavné formy a úlohy triedneho boja v prechodnom období od kapitalizmu k socializmu. Uvádza:

1. Potlačenie odporu vykorisťovateľov.
2. Občianska vojna ako najostrejšia forma triedneho boja proletariátu.
3. Vedenie maloburžoázie, predovšetkým roľníctva prostredníctvom štátu.

¹⁶ Podľa *Deset let rozvoje...*, 40.

¹⁷ V tejto súvislosti sa natiska aj otázka foriem likvidácie kulactva ako triedy. Pozoruhodne rozoberá túto otázku M. Falfan vo svojej práci *Úvahy o triednych vzťahoch na našej dedine*, Ekonomický časopis IV, 6, 1956.

5. Výchova k novej pracovnej disciplíne.¹⁸

4. Využitie buržoázných odborníkov pre výstavbu novej spoločnosti.

Ak porovnávame formy triedneho boja v prechodnom období, ktoré uviedol V. I. Lenin, s tými, ktoré sa vyskytli a existujú u nás na našej ceste prechodným obdobím, vidíme vedľa základných spoločných znakov určité osobitosti. Predovšetkým u nás odpadla občianska vojna aj imperialistická intervencia, ktorej bol vystavený Sovietsky sväz.

*

Ludovodemokratické Československo vzniklo ako výsledok ozbrojeného povstania ľudu, no pri ďalšom revolučnom vývine neprišlo vďaka priaznivým historickým podmienkam k občianskej vojne. Je potrebné zdôrazniť, že hlavný činiteľ, ktorý v základe zmenil situáciu v prospech síl pokroku a socializmu, činiteľ, ktorý uľahčil cestu ľudovodemokratických krajín k socializmu, je Sovietsky sväz. Porážka nemeckého fašizmu a jeho domácej opory, diskreditovanie buržoázie v očiach ľudu, nebývalá autorita, ktorú si získala robotnícka trieda pod vedením strany v boji za záujmy národa, umožnila pri nezištnej pomoci a ochrane, ktorú poskytoval Sovietsky sväz, aby sa ďalší revolučný vývin uberal bez občianskej vojny a intervencie cestou pokojného vývinu. Nemožno však z toho vyvodzovať, že prechod od kapitalizmu k socializmu v ľudovodemokratickom Československu sa uskutočňoval a uskutočňuje podľa skrachovanej teórie oportunistov bez triedneho boja, vrastaním kapitalistov do socializmu. Taktiež možnosť pokojnej cesty k socializmu neznamená, že sa táto realizuje automaticky. K zabezpečeniu tejto cesty je potrebná uvedomelá činnosť ľudu, ktorá sa vytvára pod vedením strany, za neúnavnej aktivity a boja ľudu proti základom kapitalistického zriadenia. Prax v Československu dokazuje, že základné zákonitosti prechodného obdobia, ako aj skúsenosti Sovietskeho sväzu majú všeobecnú platnosť a sú veľkým prínosom pre úspešné zvládnutie úloh, ktoré postupne budú uskutočňovať všetky krajiny. Marxistické učenie pritom zákonite predpokladá (a prax to potvrdzuje) v zmenených podmienkach výskyt nových foriem boja za dosiahnutie konečného cieľa. No všetky osobitosti a špecifickosti, ktoré vyplývajú z konkrétnych podmienok, týkajú sa iba formy a nie podstaty. Uskutočnenie základných triednych premien, ako to dokazuje aj cesta Československa k socializmu, nie je možné bez diktatúry proletariátu, bez zväzku robotníckej triedy s pracujúcim roľníctvom vedeným revolučnou marxistickou stranou.

Zmeny v triednej štruktúre Československa pokračujú dnes po ceste socialistickej premeny individuálne hospodáriacich roľníkov. Zväzok robotníckej triedy s pracujúcim roľníctvom ukovaný komunistickou stranou je zárukou úspešného dovŕšenia tohto revolučného vývinu, t. j. definitívneho víťazstva socializmu, keď našu spoločnosť budú tvoriť dve socialistické triedy, trieda robotnícka, trieda družstevného roľníctva a pracujúca inteligencia. Pri všetkej rozmanitosti ciest, foriem, ktorými sa bude socializmus v jednotlivých krajinách realizovať, podstata zmien v prechodnom období, podstata zmien triednej štruktúry bude rovnaká. V tejto súvislosti možno povedať, že prítomnosť ľudovodemokratických krajín a Sovietskeho sväzu je budúcnosťou všetkých národov.

¹⁸ Pozri Lenin, *Spisy* 30, slov. vydanie, 80—82.